

Gabriela GLĂVAN
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

Imposibila întoarcere. Călătorii spre casă în romanele lui Cătălin Dorian Florescu

Abstract: (*The Impossible Return. Homecomings in Cătălin Dorian Florescu's Novels*) Relying on recent theoretical debates concerning the dynamics of migration and identity, this paper intends to explore these issues in the novels of the Romanian-born Swiss writer Cătălin Dorian Florescu. Writings such as *Vremea minunilor* (*Time of Wonders*), *Drumul scurt spre casă* (*The Short Way Home*) and *Maseurul orb* (*The Blind Masseur*) project a subjective, contradictory perspective upon the process of returning to an “imaginary homeland”, an issue central to the memory of late Romanian communism.

Keywords: imaginary homelands, post-communism, nostalgia, homecoming, identity.

Rezumat: Ancorată în structuri teoretice recente vizând dinamica migrației și a explorării semnificațiilor identității, prezenta abordare își propune să urmărească aceste fenomene în proza scriitorului elvețian de origine română Cătălin Dorian Florescu. Romane precum *Vremea minunilor*, *Drumul scurt spre casă* și *Maseurul orb* articulează o perspectivă contradictorie și subiectivă asupra revenirii acasă, într-o „patrie imaginară” recuperată din memoria ultimilor ani ai comunismului românesc.

Cuvinte-cheie: patrii imaginare, postcomunism, nostalgia, întoarcerea acasă, identitate.

Includerea lui C.D. Florescu în prima linie a scriitorilor de limbă germană interesați de spațiul Europei de Est și de istoria recentă a acestuia semnaleză existența unui interes sporit față de transformările suferite de acesta după căderea comunismului. O serie de alți autori de origine română, stabiliți în Occident, pot fi invocați aici – Herta Müller, Richard Wagner sau Andrei Codrescu sunt nume des întâlnite în contexte similare¹. Contribuția particulară a lui Cătălin Dorian Florescu vizează nu doar implicarea într-un circuit literar european a unor teme românești, ci și focalizarea asupra unui spațiu cu o identitate proprie bine conturată, chiar în contextul României de acum – regiunea Banatului², pe care scriitorul și-o asumă ca „patrie imaginară” (Rushdie 2008), la care se întoarce în mod repetat prin intermediul proiectului său de ficționalizare autobiografică. Născut în Timișoara, Florescu emigrează în Elveția împreună cu părinții săi în 1982, unde urmează studii de psihologie și psihopatologie la Zürich. A lucrat ca psihoterapeut într-un centru pentru reabilitarea persoanelor dependente de droguri, iar în 2001 debutează cu romanul *Vremea minunilor*, în care descrie anii copilăriei sale în comunism și prima tentativă a familiei de a fugi din România lui Ceaușescu. Florescu începe să fie tradus în românește în 2005, iar de atunci desfășoară frecvent întâlniri, lansări de carte și participă la evenimente culturale în țară.

¹ Două studii interesante pe acest subiect elaborează Sanda Cordoș (Cordoș 2007) și Laura Cheie (Cheie 2007).

² Un volum important ce coagulează o serie de analize legate de multiculturalitatea regiunii Banatului este cel coordonat de Cécile Kovacsazy, *Le Banat: un eldorado aux confins* (Kovacsazy 2007).

Întoarcerea acasă e asumată de scriitorul elvețian de origine română, publicând direct în limba germană, ca una dintre temele centrale ale romanelor sale. Cu ocazia unui interviu din 2013, prilejuit de traducerea în limba română a volumului *Iacob se hotărăște să iubească*, Florescu și-a declarat apartenența afectivă la spațiul Banatului, pe care îl consideră primul său „acasă”: „Pentru că sunt un fiu al Banatului, al Timișoarei. Este ceea ce cunosc cel mai bine din țara mea natală. Pentru că atunci când îmi părăsesc acel *acasă* al meu elvețian și intru în cel românesc, mai înainte de toate se deschide în fața mea și mă primește câmpia bănățeană, nesfârșită. Mai mult decât Carpații sau marea, ea înseamnă pentru mine *am ajuns*” (Florescu 2013).

Studiul de față își sprijină argumentele teoretice pe o serie de observații și intervenții aparținând unor autori ce au explorat principalele aspecte și semnificații ale unor concepte precum migrația, exilul, întoarcerea acasă, ținutul nativ, patria natală. Adesea utilizate împreună, aceste noțiuni necesită nuanțări și definiții mai precise, cu toate că, în cele mai multe cazuri, subiectul ce le implică și susține se remarcă printr-un statut incert, ambivalent. Spre exemplu, e important că, în cazul unui scriitor precum Florescu, de origine română, afirmat în străinătate, scriind într-o limbă străină, o noțiune precum exilul, implicând direct un agent opresiv (precum totalitarismul) este adecvată mai degrabă în contextul primei perioade a vieții scriitorului. Plecarea din țară împreună cu familia s-a petrecut sub semnul opresiunii comuniste, însă prezentul, neimplicând constrângeri, ar putea presupune, mai aproape de realitatea concretă a existenței scriitorului între lumi, statutul de emigrant, despre care Paul Tabori afirma că se află mereu într-un echilibru fragil, între spații și teritorii ce implică o puternică încărcătură psihologică. Teoreticianul exilului trasează câteva direcții clare în posibila definire a unei stări dificile: „Exilatul e o persoană obligată să-și părăsească ținutul natal („his homeland” – n.m.) – iar forțele ce îl așază pe această traiectorie pot fi politice, economice sau pur psihologice. Nu e o mare diferență dacă e expulzat prin forță fizică sau el decide să plece în absența unei presiuni imediate” (Tabori 1972, 37). Trebuie remarcat, însă, încă din acest punct, că, așa cum afirmă Salman Rushdie în eseul-reper *Patrii imaginare*, o reîntoarcere deplină în patria lăsată în urmă nu le este accesibilă imigranților, exilaților sau expatriaților, unica modalitate în care ea poate fi recuperată fiind realcăutirea ei mentală, imaginară (Rushdie 2008).

O observație importantă face și James Clifford, în contextul unei dezbateri critice pe marginea cărții lui Edward Said, *Orientalism*: „Ce mai înseamnă, la sfârșit de secol XX, să vorbești despre un ținut natal? Ce fel de procese, mai mult decât o serie de esențe, sunt implicate în sensul actual al experienței identității culturale? Din ce categorii discrete de resurse culturale își articulează un autor modern discursul?” (Clifford 1988, 275). Esențe, produse pure, artefacte, identități, comunități înțelese ca autentice, neschimbate sub influența unor contexte sau interpretări – Clifford dezbate aceste noțiuni în contextul criticii postcoloniale, adesea invocată în investigații asupra perioadei postcomuniste. Aproximarea de acest domeniu teoretic poate fi, în contextul prezentei investigații, binevenită și profitabilă – studiile despre postcomunism și cele despre postcolonialism împărtășesc o serie de interese comune derivate din problematicile comune pe care amândouă le abordează, cum ar fi, spre exemplu, politicile dominației și ale identității³.

³ Într-o analiză relativ recentă a posibilelor conexiuni dintre studiile postcoloniale și cele dedicate postcomunismului – *Postcolonial Europe? Essays on Post-Communist Literatures and Cultures* – Dobrota

Sfârșitul procesului colonizării și căderea comunismului au generat contexte similare, în care și-au afirmat relevanța problematicile identității, ale relației dintre centru și periferie, au devenit cardinale rolul memoriei, aspecte legate de traumă și opresiune, exilul, migrația, relația cu patria nativă.

E important de subliniat în acest punct al discuției faptul că tema centrală a literaturii lui Florescu poate fi considerată, cel puțin în prima etapă a coagulării operei sale, fluiditatea granițelor subiective și imaginare ale patriei natale, România, cu o focalizare aparte asupra regiunii Banatului. Această cartografiere ficțională permite afirmarea unui cumul de reprezentări metaforice în care un spațiu geografic real își sprijină reprezentările și consistența pe un dublu al său imaginar, existând strict în perimetrul ficțiunii. Acest clivaj devine modalitatea predilectă a scriitorului de a afirma o stare existențială de ambivalență constantă și continuă. Emigrant cu valențe de exilat (Florescu părăsește România pe când era copil, urmându-și părinții, deci în cazul său dualitatea emigrant/exilat, adesea problematică în cazul altor autori, poate fi ușor tranșată prin argumentul că plecarea familiei a fost un act voit, nu rezultatul unei expulzări forțate, ce ar susține argumentul exilării), Florescu afirmă în primele sale romane – *Vremea minunilor* (2001), *Drumul scurt spre casă* (2002) și *Maseurul orb* (2006) – o veritabilă traiectorie a conștientizării unui destin incert, conturat într-un interspațiu flexibil, marcat de întoarceri ratate și imposibile într-o patrie pe care o revizitează în timp ce-și contemplă propriul trecut petrecut în ea⁴.

Miza prezentei investigații fiind tocmai explorarea sensurilor articulare pe care Florescu le conferă întoarcerii acasă, primul context ce se impune abordat este chiar cel generat în romanul său de debut, *Vremea minunilor*. Acesta este o carte de amintiri a nostalgiilor amare provocate de amintirea copilăriei sub comunism – de la defilările mamut de 1 mai, afirmând un spectru larg al absurdului cotidian, de la megalomania dictatorială a lui Nicolae Ceaușescu și la arhitectura anostă a orașului, refăcând la scară largă înghesuiala cotidiană din mijloacele de transport. Vocea narativă redă întocmai procesele unei descoperiri uimite și dezolante, făcută prin ochii copilului de atunci: „În general, în țara asta a noastră, locuiam cu toții înghesuți unii într-alții. Înghesuiala avea darul să ne întărească atitudinea socialistă față de viață. În mod sigur. Mai înghesuți de-atât n-ar fi fost posibil să fim decât trăind împreună, toată lumea de-a valma, într-un singur apartament” (Florescu 2005, 15).

Decizia părinților de a fugi din țară (nu fără o aventură ridicolă, în care se rătăcesc într-un lan de porumb și se întorc, fără să-și dea seama, tot în România) marchează debutul lungii călătorii de întoarcere acasă, aventură existențială a tuturor protagoniștilor

Pucherová și Róbert Gáfrík susțin, în introducerea ce deschide volumul, că „experiențele țărilor ce au făcut parte din blocul sovietic și cel de Est și cele anterior colonizate de puterile occidentale împărtășesc o serie de caracteristici. Acestea ar fi, spre exemplu, structurile de excludere/incluziune (modelul centru/periferie și teoretizările asupra liminalului și ale lui „între” – „in-between”); emergența naționalismului, structurile alterității și reprezentările diferenței; forme și realizări istorice ale luptei anti-coloniale/anti-imperialiste; experiența traumei (implicând aspecte ce țin de memoria colectivă/amezie și rescrierea istoriei); rezistența ca un complex de practici culturale; concepte precum alteritate, ambivalență, auto-colonizare, geografie culturală, dislocare, minoritate și culturi subalterne, neocolonialism, orientalizare, transnaționalism.” (vezi Pucherová, Gáfrík 2015).

⁴ Pentru o analiză coerentă a statutului scriitorilor est-europeni ce s-au afirmat în spațiul culturii germane, vezi Glajar 2004.

lui Florescu, asumați ficțional ca alter-ego-uri în primele sale romane. Nu fără ironie, mama îi va reproșa tatălui, după ce acesta, într-un mod complet neverosimil, va reveni cu fiul în țară după o călătorie în America: „numai oamenii de nimic se întorc din America” (*Ibidem*, 161).

Dacă imposibila întoarcere debutează sub semnul unui eșec absurd, ea continuă ca pelerinaj dramatic, marcat de revelații dureroase, în celelalte două romane ale sale, *Drumul scurt spre casă* și *Maseurul orb*. În ambele romane protagonistul e un tânăr plecat de mulți ani din România, care se întoarce în patria natală într-o călătorie a căutării identitare, a asumării necesare a unor rădăcini. Contactul cu România anilor '90, aflată într-o nefericită tranziție, îi lasă protagonistului un gust amar încă din primele momente ale acestei întoarceri. Încercarea de a racorda memoria edulcorată, nostalgică a trecutului la un prezent cenușiu, degradat și precar, se dovedește o misiune dificilă și dureroasă pentru tânărul Ovidiu, alter-ego-ul auctorial. În ambele romane Florescu transformă procesul întoarcerii acasă într-o revenire eșuată (Haines 2011). Revenirea concretă în patria imaginară nu face decât să evidențieze amploarea estompărilor și a metamorfozelor operate de mecanismele memoriei – inevitabil selectivă, subiectivă, fixată nostalgic, recuperator.

În eseu său din 1990, *Cultural identity and Diaspora*, Stuart Hall argumenta că „identitatea culturală nu e o origine fixă la care să ne întoarcem în mod final și definitiv” (Hall 1990, 226). Dacă transplantăm acest argument în discuția de față, nici întoarcerile acasă nu pot fi altfel decât dificile și pline de provocări, deoarece nici în cazul lor, întoarcerile definitive, în care trecutul și prezentul se suprapun congruent, nu sunt posibile.

„Am România în sânge”, declara scriitorul, pe același ton direct, sentimental, în 2010, într-un interviu pentru revista „Dilemateca”⁵. Tot aici scriitorul afirmă că partea românească a identității sale are mai multă substanță decât celelalte, iar documentarea e minimă atunci când scrie despre România. Această „substanță” despre care scriitorul vorbește semnalează faptul că el își concepe relația cu patria natală în termenii unei esențe, ai unui concept unitar, solid, mai mult decât în cei ai unui proces, implicând schimbare în timp. Florescu se întoarce acasă și își explorează patria natală cu un „ochi străin”, scriitorul fiind convins de faptul că se află mereu într-o stare a intervalului sau chiar a unui *nicăieri* (Florescu 2010, 63).

Întoarcerile eșuate, tema aflată în centrul prezentei discuții, își datorează eșecul și unei stări paradoxale pe care scriitorul și-o asumă în raport cu cele două lumi pe care le poartă cu sine și le proiectează în scrierile sale literare – patria adoptivă, a identității sale mature, și cea natală, recuperate din spectrele memoriei și prin intermediul revenirilor în țară. Protagonștii săi par captivi într-o viziune paradoxală asupra dislocării, migrației și exilului, despre care au vorbit, în contexte importante, Robert T. Tally Jr (Tally 2011), el afirmând, într-un eseu revelator, alături de Hugo din Saint Victor „mundus totus exilium est”. Într-o manieră similară, Erich Auerbach afirma că pentru criticul modern, casa lui „filologică” este lumea, nu o națiune anume (Auerbach 1969). Tot aici pot fi invocate argumentele lui Terry Eagleton, pentru care „culmile literaturii engleze moderne au fost dominate de străini și migranți” (Eagleton 1970, 9), conceptele lui George Steiner de „rupere de casă – unhousedness” (Steiner 1989, 139)

⁵ În Chivu 2010, 63.

sau de „literatură extrateritorială” (Steiner 1989), sau argumentul lui Andrew Gurr prin care migrantul poate spera la o întoarcere sau chiar se poate întoarce în patria lăsată în urmă, pe când exilații trec printr-un proces marcat de ireversibil (Gurr 1981, 23). În cazul Europei Centrale și de Est, așa cum argumentează John Neubauer în volumul *The Exile and Return of Writers from East-Central Europe* (2009), „exilații nu au fost, în mod obișnuit, expulzați; ei au plecat de bună voie”, „din cauza unei amenințări directe la dresa libertății personale sau a supraviețuirii decente, cum ar fi un arest iminent, o sentință, muncă silnică sau chiar exterminare. Plecarea era, pentru un timp imprevizibil de lung, ireversibilă” (Neubauer, Török 2009, 8).

Captivi într-un spațiu intermediar (un *in-between* adesea invocat în discursul critic al migrației și exilului), protagoniștii romanelor lui Florescu se întorc acasă pentru a-și confirma dezrădăcinarea și imposibila apartenență. Un alt aspect relevant îl constituie componenta lingvistică a operei lui Florescu – romanele sale au fost elaborate și publicate în limba germană, cu toate că universul lor ficțional este românesc – putem argumenta că, din această suprapunere, scriitorul își creează un dialect propriu, subiectiv, o marcă personală ce-i conferă autenticitate și relief.

Două tipuri distincte de apartenență problematizează Florescu în romanele sale - apartenența culturală și cea teritorială. Una dintre afirmațiile scriitorului, din același interviu din 2010 are, în contextul de față, o relevanță aparte – „întoarcerea este în același timp un final și un nou început” (Florescu 2010, 65). În fiecare dintre cele două romane aflate în discuție aici, revenirea acasă reprezintă un nou început – tânărul protagonist nu găsește ceea ce căuta, trecutul său, recuperat din memorie, nu se suprapune prezentului, iar el rămâne suspendat între lumi, fără ancoră.

Protagonistul este în același timp un *insider*, cineva care posedă o cunoaștere a lucrurilor din interior, și un *outsider*, cineva surprins să constate cât de diferită e lumea lăsată în urmă de contururile ei păstrate în memorie. Conflictul dintre întoarcerea nostalgică și cea a unei necesare căutări identitare conferă romanului o rețea de tensiuni și fracturi interioare ce susține de fapt întregul eșafodaj narativ. Florescu abordează, tot sub semnul unei tensiuni asumate, și ideea apartenenței ca instrument critic vizând prototipuri identitare fixe, coerente, finite. Scriitorul pare să-și fi găsit timbrul narativ personal, în această suspensie vulnerabilă între lumi a protagoniștilor săi. Cadrele sunt cele ale nostosului clasic, în care, odată ajuns acasă, eroul simte chemarea unei noi aventuri, a unei noi căutări de sine.

În *Drumul scurt spre casă*, adolescentul Ovidiu, trăind în Elveția cu părinții săi, decide că a venit momentul unei călătorii spre Europa de Est, într-o aventură a descoperirii propriei identități. La 9 ani de la plecarea din România și la câteva luni de la revoluția din decembrie 1989, Ovidiu ajunge în România într-o atmosferă cenușie, crepusculară, într-o țară măcinată de sărăcie, abuzuri, după decenii de totalitarism. Și aici, și în *Maseurul orb* (unde protagonist e un alt alter-ego, Teodor Moldovan), intrarea în țară e marcată de semne rele, un aer ostil, personaje caudate, șosele pe marginea cărora se întind cimitire de cruci. Revenirea se face sub semnul deziluziei, al conștientizării capcanelor memoriei, al deformărilor sentimentale inerente. Ajuns în Arad, Ovidiu e rău impresionat de atmosfera sumbră a orașului, omniprezentă, de la spărturile în asfalt și până la fațadele cenușii ale clădirilor. Orașul pare înghețat într-o durată fixă, suspendată în afara istoriei și a fluxului ei. Dezamăgirea lui Ovidiu pare să confirme

ecourile observației lui Paul Tabori – exilatul trăiește într-un loc, dar își amintește sau proiectează realitatea unui alt loc” (Tabori 1972, 27).

Ajuns în Timișoara, Ovidiu plonjează într-o tragedie de familie – mătușa îl primește călduros, dar unchiul său e în agonie, așteptându-și moartea. Agonia lui reflectă de fapt agonia orașului și a întregii țări, epuizate după catastrofa comunismului și a estompării speranței de mai bine în primele luni ale anului 1990. Sentimentul unei degradări ireversibile domină descrierile și observațiile protagonistului, iar întoarcerea în casa copilăriei sale e în mod special întunecată și dureroasă, deoarece efectul edulcorant al nostalgiei e anulat de o realitate sumbră: „În amintirile mele, orașul rămăsese mare și frumos și își păstrase magia. Nimic nu se schimbase în apartamentul nostru gol de pe strada 13 Decembrie, 50 de metri deasupra pământului, unde era cald vara și frig iarna” (Florescu 2006, 50). Locul concret, un apartament într-un bloc comunist, pare afectat de o boală cronică, nevăzută, dar evidentă, perceptibilă. Întoarcerea acasă suprapune unui plan fizic, concret, un plan mental, o hartă senzorială încă activă, întreținută de memoria obiectelor casnice:

În fața ochilor mi-a apărut locuința din Timișoara și eu umblam prin ea cu ușurință. Baia. Chiuveta cu spuma detergentului Dero și granulele albe-albastrii. Puteam chiar să-i simt mirosul în nări. Mașina de spălat cu un capac care se deschidea în partea de sus, pe care mama îl ascundea cu un milieu de macrame cu broderie, și cu furtunul de cauciuc atârnat pe marginea căzii, pe care eu îl numeam maț pentru că pe acolo se golea mașina, cu zgomote îngrozitoare. Ședeam pe closet, auzeam totul, eram mic și-mi era frică ori că explodează mașina de spălat, ori c-o să cadă pe mine rezervorul de apă, agățat deasupra. Pentru că și asta scotea zgomote. Zgomote ca la diaree (*Ibidem*, 75).

Înghițarea în timp e și un prilej pozitiv, facilitând aparent o întoarcere concretă în realitatea de atunci, cea lăsată în urmă la plecare. Andrew Gurr, discutând despre scriitorii exilați, observă că aceste înghițări în timp pot fi înțelese și ca strategii particulare de recuperare a unui timp și spațiu pierdute: „Acasă e un concept static, înrădăcinat în circumstanțele neschimbate ale copilăriei. Nesiguranța pierderii unui acasă determină scriitorul să imagineze lumi statice, să impună ordine în dinamism, deoarece el vede factorul dinamic ca pe un element al haosului” (Gurr 1981, 23-24).

Alături de Vladimir Jankélévitch, putem argumenta că nostalgia implicată în romanele lui Florescu rămâne deschisă, nerezolvată (Jankélévitch 1974, 340). Eroii săi nu-și găsesc patria căutată, deoarece nu doar geografia ei îi conferă substanță și sens, ci și schimbările ireversibile aduse de timp și istorie. Asemeni unui Odiseu ce, odată întors acasă, nu-și regăsește patria lăsată în urmă, protagonistul ficțiunilor lui Florescu se simte din nou chemat la drum, în căutarea unui ținut care să-i astâmpere nostalgia⁶. În România redescoperită de Ovidiu și Teodor, orașele par încremenite în anii comunismului, iar oamenii exprimă, prin deznădejdea și îmbătrânirea lor grea, imobilizantă, efectele unei treceri tragice, ale unei destrămări premature.

Teodor, protagonistul din *Maseurul orb*, e un emigrant român întors acasă din Elveția pentru a o găsi pe Valeria, fata de care se îndrăgostise în adolescență, când

⁶ Vezi și Sarca 2011.

pleacă din România împreună cu mama sa. Un alt personaj major, ce amplifică și reflectă nuanțele definitorii ale protagonistului, este maseurul orb însuși, Ioan Timiș Palatinus din Moneasa, pe care Teodor îl întâlnește în timpul cercetărilor sale antropologice. Orb din tinerețe, posesor al unei biblioteci impresionante, Palatinus își oferă serviciile de masaj contra înregistrărilor unor lecturi pe care clienții săi sunt rugați să le facă, din cărțile pe care maseurul orb nu le poate citi.

Aici, atitudinea protagonistului devine tot mai mult una de distanțare ironică, deoarece romanul abundă în momente absurde și în întâmplări ce-i lasă un gust amar. Încă de la începutul călătoriei sale prin țară, Teodor întâlnește personaje bizare și e martorul unor întâmplări tragice (accidentul cu cei 2 tineri ce se grăbeau la propria nuntă). Ținutul câmpiei, oamenii, limba și întâmplările îi par familiare, însă un aer de înstrăinare insurmontabilă îl separă pe eroul călător de tot ce-l înconjoară: „La câțiva kilometri de graniță, încă mă mai îndoiam că țara asta chiar exista. Prea multă vreme ea nu fusese decât închipuire și amintire, iar șoseaua care începea imediat după Szeged, ultimul oraș mare din Ungaria, era infinită” (Florescu 2007, 20).

Pe parcursul întregului roman, Teodor se întreabă care sunt de fapt semnificațiile lui *acasă*, se îndoiește de consistența reală a acestei noțiuni și îi contestă manifestările concrete. Căutarea lui *acasă* devine imperativul ultim al călătoriei și scopul ei declarat: „...simțeam că n-aveam nicidecum voie să mă opresc, pentru că, de undeva din fața noastră, dintr-un loc ascuns în spatele pădurilor și al satelor, radia o forță care mă atrăgea ca un magnet. Îmi închipuiam că locul acela se va deschide, că mă va primi, că mă va învălui cu zgomote și culori și cu glasuri pe care le auzisem, pentru ultima oară, când aveam nouăsprezece ani” (*Ibidem*, 22). Mai mult decât Ovidiu, a cărui perspectivă e proiectată în orizontul revelației (deși amară și lipsită de speranță), Teodor inventariază distant și nu de puține ori, printr-o veritabilă critică socială, peisajul românesc al tranziției, mizeria cotidiană și relațiile dintre oameni, viciate de sărăcie și lipsa perspectivei unei vieți mai bune. Înstrăinat, bătut, jefuit, Teodor resimte din plin brutalitatea unei lumi în care nu se regăsește, în care nu e binevenit. Întoarcerea sa e un eșec cert, fără nuanțe.

În concluzie, romanele din prima etapă a creației lui Florescu afirmă preocuparea scriitorului față de explorarea semnificațiilor întoarcerii acasă prin spectrele memoriei și ale unui inefabil atașament față de o patrie imaginară irecuperabilă, ancorată ficțional, la care se poate întoarce doar prin efortul creativ al scrisului, devenit unicul instrument și singura cale de a cartografia o geografie interioară cu rol formativ.

Referințe bibliografice:

- Auerbach, E. 1969. *Philology and Weltliteratur*, in “The Centennial Review”, Vol. 13, no. 1, p. 1-17.
- Cordoș, Sanda. 2007. *Imaginar românesc la scriitorii germani originari din România* (Romanian Imagination in the Works of German Writers from Romania), in „Observator cultural”, 6 decembrie 2007.
- Cheie, Laura. 2007. *Insularité des écrivains germanophones du Banat?*, în Kovacsazy, C. (ed.), *Le Banat: un eldorado aux confins*, Cultures d'Europe Centrale – Hors série N°. 4, Université de Paris – Sorbonne (Paris IV), p. 129-141.
- Chivu, Marius. 2010. *Oriunde mă duc, am o viață cu accent*, interviu cu Cătălin Dorian Florescu pentru revista „Dilemateca”, An V, nr. 48, mai 2010, p. 62-68.

- Clifford, James. 1998. *The Predicament of Culture: Twentieth-century Ethnography, Literature, and Art*, Cambridge: Harvard University Press.
- Eagleton, Terry. 1970. *Exiles and Émigrés: Studies in Modern English Literature*. London: Chatto and Windus.
- Florescu, Cătălin Dorian. 2013. *Vremea minunilor*. Iași: Polirom.
- Florescu, Cătălin Dorian. 2006. *Drumul scurt spre casă*. Iași: Polirom.
- Florescu, Cătălin Dorian. 2007. *Maseurul orb*. Iași: Polirom.
- Ghiță, Oana. 2013. *Interviu - Cătălin Dorian Florescu, laureatul cărții anului 2011 din Elveția: Vreau să mă dedic omului prin scris*, Mediafax, 31 mai 2013, disponibil online la <https://www.mediafax.ro/cultura-media/interviu-catalin-dorian-florescu-laureatul-cartii-anului-2011-din-elvetia-vreau-sa-ma-dedic-omului-prin-scris-10914542>, accesat ultima dată la 4 octombrie 2018.
- Glajar, Valentina. 2004. *The German Legacy in East Central Europe: As Recorded in Recent German-Language Literature*. New York: Rochester, Camden.
- Gurr, Andrew. 1989. *Writers in Exile: The Identity of Home in Modern Literature*. Sussex: Harvester Press.
- Haines, Brigid. 2011. *German-language writing from Eastern and Central Europe*, in *Contemporary German Fiction: writing in the Berlin Republic*, ed. Stuart Taberner, Cambridge University Press.
- Hall, Stuart. 1990. *Cultural Identity and Diaspora in Identity: Community, Cultural, Difference*, Jonathan Rutherford (ed.). London: Lawrence and Wishart.
- Jankélévitch, V. 1974. *L'irréversible et la nostalgie*. Paris: Flammarion.
- Kovacschazy, C. 2007. *Le Banat: un eldorado aux confins*, Cultures d'Europe Centrale – Hors série N°. 4 (2007), Paris: Université de Paris – Sorbonne (Paris IV).
- Neubauer, John., Török, B. Zs. (eds.). 2009. *The Exile and Return of Writers from East-Central Europe*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Pucherova Dobrota, Gafrik, Robert (eds.). 2015. *Postcolonial Europe? Essays on Post-Communist Literatures and Cultures*. Leiden, Boston: Brill Rodopi.
- Rushdie, Salman. 2008. *Patrii imaginare*. Iași: Polirom.
- Said, Edward. 2000. *Reflections on Exile and Other Essays*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sarca, Ioana. 2011. *Cătălin Dorian Florescu Roman Zaira oder eine Weibliche Odyssee des XX. Jahrhunderts*, in „The Scientific Journal of Humanistic Studies”, March, Year 3, no. 4, p. 116-119.
- Steiner, G. 1989. *Real Presences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Steiner, G. 1976. *Extra-territorial. Papers on literature and the Language Revolution*. New York: Atheneum.
- Tabori, Paul. 1972. *The Anatomy of Exile: A Semantic and Historical Study*. London: Harrap.
- Tally, R T. Jr. 2011. *Mundus Totus Exilium Est*, in „Transnational Literature”, Vol. 3, no. 2, May 2011, disponibil online la <http://fhrc.flinders.edu.au/transnational/home.html>, accesat ultima dată la 21 mai 2018.